

*„у најбољем
интересу детета“*

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА

Пројекат
финансира
Европска
унија

Република Србија
МИНИСТАРСТВО
ПРАВДЕ

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ЗА
РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ,
БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА
ПИТАЊА

НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА – Смернице за стручне раднике центара за социјални рад

Издавач

Републички завод за социјалну заштиту
Београд, Теразије 34
www.zavodsz.gov.rs

За издавача

Предраг Петровић
Директор РЗСЗ

Радна група за израду формата налаза и мишљења:

Вера Софреновић, Виши суд у Београду
Љубинка Марковић, Виши суд у Београду
Милена Вукашиновић, Више јавно тужилаштво у Београду
Љиљана Ђорђевић, ЦСР Крагујевац
Живорад Гајић, Републички завод за социјалну заштиту
Сњежана Јовић, Републички завод за социјалну заштиту

Смернице приредиле

Светлана Живанић
Ива Бранковић
Нада Шарац

Штампа

Дизајн студио Indesigner
Тираж 500
ISBN 978-86-88171-16-8

Штампано 2017.

Публикација „НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА - Смернице за стручне раднике центара за социјални рад” објављена је у оквиру пројекта „Унапређење права детета кроз јачање система правосуђа и социјалне заштите у Србији”, који је финансиран од стране Европске уније и реализован у партнерству са Министарством правде, Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и УНИЦЕФ-ом. Садржај и ставови изнети у овој публикацији не одражавају нужно ставове Европске уније и УНИЦЕФ-а, Министарства правде, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА

Смернице за стручне раднике центара
за социјални рад

Мај, 2017

САДРЖАЈ

УВОД	5
1. НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА	7
2. НАДЛЕЖНОСТИ ЦСР ЗА ДАВАЊЕ НАЛАЗА И СТРУЧНОГ МИШЉЕЊА	11
3. КО САЧИЊАВА НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ	13
4. ИЗВОРИ ПОДАТАКА И КОРИШЋЕНЕ МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ	15
5. СТРУКТУРА НАЛАЗА И МИШЉЕЊА	20
6. ПРОЦЕС ФОРМИРАЊА МИШЉЕЊА	30
7. ТЕХНИЧКИ АСПЕКТИ ПИСАЊА НАЛАЗА И МИШЉЕЊА	32
8. ФОРМА НАЛАЗА И МИШЉЕЊА	36
ПРИЛОЗИ	37
Прилог 1.	
Пример формулара и преглед структуре налаза и мишљења	
Прилог 2.	
Пример попуњеног формулара за налаз и мишљење	
КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА	49
ПРЕПОРУКЕ ЗА ЧИТАЊЕ	51

УВОД

Смернице за израду налаза и мишљења органа стрателства у кривичном поступку према малолетницима су настале у оквиру пројекта „Унапређење примене васпитних налога“ који реализује Републички завод за социјалну заштиту као саставни део ширег пројекта “Унапређење права детета кроз јачање система правосуђа и социјалне заштите у Србији”, који финансира Европска унија а спроводи УНИЦЕФ, Србија у сарадњи са Министарством правде и Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Републике Србије.

Општи циљ ове компоненте пројекта је унапређење положаја и права деце у сукобу са законом у Републици Србији, стварањем претпоставки за развој диверзионих модела и примену алтернативних мера и поступака.

Смернице су засноване на принципима и вредностима произашлих из укупног контекста друштвених реформи и наше оријентације на подршку развоју услуга\третмана у заједници које ће омогућити интеграцију деце у сукобу са законом у њихову локалну средину, али и решавање проблема тамо где су они и настали, на нивоу заједнице у којој дете живи и којој припада.

Један од важних сегмената унапређења компетенција за примену оваквог приступа односи се и на знања и вештине потребне стручним радницима за израду налаза и мишљања које центар за социјални рад доставља органима малолетничког правосуђа.

Ставови стручњака из праксе, првенствено судија за малолетнике о неуједначености налаза и мишљења у погледу количине и врсте информација које обухватају, били су полазна основа за одлуку Републичког завода да као једну од активности у оквиру пројекта формира радну групу мешовитог састава са задатком да заједнички предложи структуру и ниво информација за налаз и мишљење. Радну групу су чинили представници правосуђа - суда и тужилаштва и система социјалне заштите - центра за социјални рад и Републичког

завода за социјалну заштиту. На основу њихових заједничких напора настао је предлог формата за налаз и мишљење, представљен у овом документу.

Требало би нагласити да је коначној верзији формата претходило тестирање предлога кроз циклус обука организованих за стручне раднике центара за социјални рад. Повратне информације добијене од учесника су интегрисане у садржаје финалне верзије програма, која је акредитована и реализује се у форми једнодневне обуке.

Смернице су првенствено намењене водитељима случаја у центрима за социјални рад, како почетницима тако и онима који имају значајније искуство у раду на овој проблематици. Циљ ових смерница је да стручним радницима послуже као нека врста подсетника и путоказа у процесу израде налаза и формирања стручног мишљења за потребе вођења кривичног поступка према малолетнику. Оне представљају сет практичних упутстава за рад чијом се применом обезбеђује да представници правосудних органа добију све информације о малолетнику које су значајне за процес доношења коначних одлука, уз истовремено уважавање и вођење рачуна о поштовању принципа најбољег интереса детета. Индиректно, смернице могу бити корисне и представницима правосуђа јер им омогућавају детаљнији увид у праксу центра за социјални рад у изради налаза и мишљења и дају преглед методологије рада, структуре, садржаја, као и врсте информација које судије и тужиоци могу да очекују и евентуално захтевају од органа старатељства у поступцима према малолетним учиниоцима кривичних дела.

1. НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА

Када се дете или млада особа нађе пред судом налаз и мишљење органа старатељства представља веома значајан, ако не и кључни фактор утицаја на то колика ће промена у животу детета у наредном периоду настати, као и какви ће бити исходи те промене. То је велика одговорност која упућује на неопходност ангажовања свих ресурса за прикупљање што адекватнијих података, њихове темељне анализе и представљања како би се обезбедила најпримеренија и најмање рестриктивна интервенција у циљу остварињавања најбољих исхода за конкретно дете/младу особу¹.

Налази и мишљење органа старатељства представља стручно мишљење водитеља случаја, засновано на чињеницама које су релевантне за одлучивање о најбољем интересу корисника. Добро написан налаз и мишљење садржи тачне, јасне и релевантне информације, на основу којих стручни радник износи своје закључке, а они чине полазну основу за предузимање наредних корака, решења или мера у вези са корисником.

Израда налаза и стручног мишљења обавезна је у следећим ситуацијама:

- за потребе суда, на захтев суда или када центар покреће поступак пред судом у складу са надлежностима органа старатељства;
- за потребе других служби и установа (ситуације у којима се друге службе извештавају, на захтев или по службеној дужности, о предузетим и потребним даљим услугама и мерама)²

¹ Eccles и Erlen, 2008

² члан 62 Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад

Сврха налаза и мишљења које се доставља правосудним органима је да омогући судији или тужиоцу разумевање контекста и околности од значаја за дете (малолетника)

- како би одлучили да ли има или нема основа за доношење одређене одлуке и
- како би одлука садржала активности које ће бити у најбољем интересу детета.

Налаз и мишљење је документ који садржи неколико целина који су међусобно повезане и о којима ће детаљније бити речи даље у тексту. Кључни елементи су, као што и назив каже: **налаз**, односно, преглед података о детету и његовим/њеним животним околностима и **мишљење**, односно, стручна оцена органа старатељства о томе која врста заштите је најпримеренија. Налаз мора бити заснован на довољном броју података, а мишљење мора бити засновано на сумарној процени проистеклој из свих прикупљених података и мора бити конзистентно. Неприхватљиво је навођење мишљења, које није поткрепљено подацима датим у налазу или мишљења које је у супротности са изнетим подацима.

Извештаји социјалних и других стручних радника су често критиковани услед следећих околности:

- **преношење великих делова из досијеа корисника** (у неким извештајима су укључени сви или готово сви аспекти случаја, тако да садржи низ непотребних детаља који нису везани за конкретан повод извештавања)
- **недовољна усмереност** (уколико је извјештај без фокуса, централна тема се не види, јер се извештај не бави суштином процеса који се одвија пред судом)
- **неразликовање чињеница од мишљења**, што утиче на кредибилитет извјештаја

- **недовољно структуриран текст** (недостају поднаслови који организују значајне целине и усмеравају читаоца на кључне тачке, тако да извештај личи на есеј и поента може лако да се „изгуби“)
- **присуство сувишних детаља** без адекватне анализе и
- **слабе вештине писаног изражавања**³

Добар налаз одликује јасност, логичан след информација и конзистентност, што предупређује могућност погрешне интерпретације и двосмислености изнетог мишљења. Он мора бити тако написан да је потпуно јасно на којим чињеницама је мишљење засновано, на основу којих извора се дошло до података, да ли има ограничења у погледу појединих информација и у чему се она огледају.

Приликом навођења стручног мишљења сваки водитељ случаја полази из угла своје професије, властитог професионалног искуства, знања стеченог путем стручног усавршавања и свега осталог што чини његове стручне компетенције. У случају да постоји потреба да се у израду налаза и мишљења укључи још неко осим задуженог водитеља случаја, постојећи нормативни оквир оставља довољно простора за ту могућност, а у зависности од потреба то може бити стручни радник центра за социјални рад или стручњак из неког другог система, нпр. дечји психијатар.

Приликом израде налаза и мишљења потребно је објаснити како је формирано стручно мишљење, односно које су чињенице узете у обзир, на који начин су анализирани и интерпретиране и које су друге могућности разматране. Веома је важно избећи искључивост у мишљењу, изузев уколико је стручни радник потпуно уверен да је то једино прихватљиво гледиште.

3 *Cooper 2006, према Жегарац, 2015*

Налаз и мишљење треба да буду сачињени у законски прописаном року, поштујући начело хитности које важи за све поступке према малолетним учиниоцима кривичних дела⁴.

Иако писање налаза и мишљења стручни радници често не доживљавају као најкреативнији део свог посла, с обзиром на улогу коју водитељ случаја има у поступцима према малолетницима, добро написан налаз и мишљење је веома користан и самим професионалцима, јер омогућава:

- време за припрему аргументације и систематизацију података о детету (малолетнику) и породици,
- могућност да се правосудни орган детаљно упозна са околностима, породичним и срединским условима у којима дете (малолетник) живи.

На крају, не треба заборавити да је налаз и мишљење један од најзначајнијих писаних докумената стручних радника у центрима за социјални рад. Иако су фокусирани на корисника, квалитет налаза и мишљење много говори о центру за социјални рад и стручним компетенцијама водитеља случаја.

⁴ Чл. 56 Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица

2. НАДЛЕЖНОСТИ ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД ЗА ДАВАЊЕ НАЛАЗА И СТРУЧНОГ МИШЉЕЊА

Центар за социјални рад има широк спектар улога и оговорности у кривичним поступцима према малолетницима. Израда **налаза и мишљења органа старатељства представља посебно важан сегмент тих активности.**

Када је реч о малолетничкој делинквенцији на основу одредби Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, прописано је да се налаз и мишљење достављају у следећим случајевима:

- По захтеву Вишег јавног тужилаштва о целисходности покретања припремног поступка/избору васпитног налога⁵
- По захтеву Вишег суда у припремном поступку према малолетном лицу⁶
- По захтеву суда за окривљено млађе пунолетно лице

Када се пише за потребе тужилаштва и суда, смисао налаза и мишљења је помоћ правосудним органима да донесу одговарајуће одлуке које су у њиховој надлежности. Као што је већ наведено, извештавање према суду је прилика за орган старатељства да подели неопходне информације о детету и породици и на тај начин утиче на доношење одлука које су у најбољем интересу детета⁷

⁵ чл. 58 и чл.62 у вези члана 8. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица

⁶ чл. 64 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица

⁷ Jones, 2006

Налаз и мишљење је полазна основа за изрицање васпитних налога, свих васпитних мера укључујући и посебне обавезе, закључно са казном малолетничког затвора.

Орган старатељства је компетентан да процени личност и животне прилике малолетника. Налаз и мишљење органа старатељства садржи све релевантне податке о малолетнику и окружењу у коме живи: основне податке о малолетнику, његовој личности, психолошкој развијености, личним својствима и склоностима, здравственом стању, опису његовог досадашњег живота с нагласком на догађаје који су важни за разумевање његовог садашњег понашања, евентуалне промене средине, ток школовања, школски успех, однос према друговима, вршњацима, породичну ситуацију, податке о родитељима, брачним, породичним и родитељским односима, процесу васпитања. Такође, податке о економском статусу породице, евентуалним социопатолошким појавама у породици, рецидивизму, уз претходно упознавање с околностима извршења кривичног дела. У случају потребе, наводе се и подаци који упућују на потребу вештачења. На крају налаза даје се образложено мишљење које садржи све релевантне податке на основу којих би, поред осталог, суд/тужилаштво могао донети најадекватнију одлуку.

3. КО САЧИЊАВА НАЛАЗ И МИШЉЕЊЕ

Налаз и стручно мишљење сачињава **водителј случаја** у писаној форми када је потребно суду, другом органу или установи доставити резултате процене или када је потребно упутити корисника на коришћење услуге у другу установу или организацију⁸.

Када захтев суда стигне у центар за социјални рад, дешава се да су породица и дете већ познати центру, било да су раније или да актуелно користе мере или услуге из његове надлежности. С друге стране, породица и дете се могу први пут појавити на евиденцији центра, што одређује кораке у припреми налаза и мишљења. Стручни радник - водитељ случаја, уз консултацију са супервизором, односно руководиоцем службе, планира:

1. кога ће контактирати;
2. ко ће све бити интервјуисан;
3. ко ће још бити укључен у поступак (нпр. полиција, здравствена служба, други стручни радник уколико је потребно);
4. начин прикупљања неопходних података (интервјуи, документација, тестови, скале, упитници, кућна посета, посета школи, радном месту и сл.);
5. временски оквир за спровођење потребних активности⁹.

Приликом организовања посла и расподеле предмета руководиоца службе мора водити рачуна да предмет да водитељу случаја који има

⁸ Чл. 62 Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад

⁹ Чл. 54 Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад

искуство у раду са одређеном корисничком групом (у овом случају децом и младима са проблемима у понашању) или да му, уколико то није случај, обезбеди подршку водитеља случаја који у овој области има више знања. У оваквим ситуацијама водитељ случаја, уз сагласност супервизора и руководиоца службе, иницира и планира усмерену процену.

Усмерена процена у организовању заштите деце и младих обавезно се спроводи у следећим случајевима:

- када је дете издвојено из породице да би му се осигурала безбедност;
 - када се планира смештај детета ван породице уз сагласност или без сагласности родитеља;
 - **када случај уђе у судску процедуру, а присутна је сложеност елемената који утичу на одлуку.**¹⁰
-

Из наведеног се може закључити да нормативни оквир оставља довољно простора и ни на који начин не оспорава могућност да **у изради налаза и мишљења за потребе суда или тужилаштва осим водитеља случаја учествује још један стручни радник или цео тим. Такође, у усмерену процену се може укључити и стручни радник из другог система**, као што су здравство или просвета, што свакако треба навести и образложити.

Налаз и мишљење потписују стручни радници укључени у процену, супервизор и директор центра. Уобичајена пракса је да се директор потписује на допису који се шаље уз налаз и мишљење.

¹⁰ Чл. 61 Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад

4. ИЗВОРИ ПОДАТАКА И КОРИШЋЕНЕ МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ

Процена је кључни део стручног поступка у центру за социјални рад који има за циљ разумевање

- природе проблема,
- узрока - околности које су довеле до настанка проблема, као и
- могућих решења – у виду одговора на питање шта је све неопходно да би се последице проблема што више умањиле.

Циљ процене се може једноставно дефинисати као "достизање равнотеже између разноврсних потреба, препознатих ризика и ограничених средстава којима располажемо"¹¹. У случају деце и младих у сукобу са законом посебна пажња током израде налаза и мишљења посвећује **се процени ризика**, односно, процени вероватноће понављања делинквентног понашања, као и области у којима је важно интервенисати како би се превенирало поновно чињење кривичних дела.¹²

Процена је континуиран процес који се одвија током пружања услуге кориснику и може да буде заснована на различитим методама и инструментима. Приступ који би могао бити користан у области процене психосоцијалног развоја проистиче из концепта **позитивног развоја младих**, који се заснива на идеји о постојању инхеренте резилијентности код сваке младе особе, на чије оснаживање систем подршке треба да утиче. Основне претпоставке и главни циљеви приступа су следећи

- Сва деца поседују капацитет да превазиђу своје развојне препреке и наставе да се развијају

11 *Milner u O'Byrne, 2009, према Trevithich, 2015.*

12 *Vincent, Guy u Grisso, 2012.*

- Одговарајућа подршка и помоћ споља важан су аспект отпорности младе особе
- Индивидуално-психолошки и средински развојно подстицајни фактори стоје у међусобно реципрочном односу
- Интервенције треба планирати тако да се захвати и активира што већи број развојних подстицаја.¹³

Водитељ случаја, у складу са изабраним приступом и циљевима процене, планира методе и технике стручног рада које треба применити како би се прикупили сви релевантни подаци.¹⁴

Уобичајени начини прикупљања података током процене укључују:

1. **Разговор (интервју)**
2. **Посматрање (опсервација)**
3. **Примена различитих инструмената процене, као што су: тестови, скале, упитници, инвентари личности и други релевантни инструменти**
4. **Анализа документације центра за социјални рад**, као и других служби, као што су здравствене, образовне и друге институције
5. **Прикупљање релевантних информација од стучњака других служби** и других лица који су у контакту са малолетником и породицом
6. **Увид у расположиве ресурсе у заједници (нпр. протоколе о сарадњи)** како би се дошло до података о расположивим могућностима у заједници¹⁵

13 Стакић, 2012

14 Чл. 55. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад

15 Радуловић и Голић Ружић, 2016

Пракса заштите деце у оквиру правосудног система и система социјалне заштите се током последњих година значајно реформисала у складу са разумевањем значаја права детета и мењала тако да буде више инклузивна у односу на жеље и мишљење детета, као и на укључивање што већег броја значајних особа из дететовог окружења у поступак процене. Зато када говоримо о писању налаза и мишљења у предметима везаним за малолетничко правосуђе, неопходно је да водитељ случаја **обави разговор са малолетником, његовим родитељима (старатељима/хранитељима), као и другим значајним особама из дететовог окружења.** Ту се, пре свега, мисли на браћу и сестре, остале чланове породице, наставнике, вршњаке и др.

Уколико неко од значајних особа није укључен у прикупљање података обавезно треба навести околности и разлоге за то (на пример, један од родитеља одбија сарадњу или је недоступан из различитих разлога). Ове и сличне информације о разлозима због којих прикупљање података није укључило све релевантне изворе или нису примењене све планиране методе, обавезно треба навести у одговарајућем одељку.

Водитељ случаја треба унапред да припреми питања која ће помоћи да прикупи податке који су релевантни за предмет, како би се избегло да током разговора остане без одговора на нека важна питања. Осим што се лично припрема за разговор, водитељ случаја би требало да за разговор припреми и своје саговорнике, а пре свега малолетника. На почетку разговора малолетнику треба објаснити да је веома важно да сарађује са водитељем случаја, будући да ће и његово понашање током поступка и спремност на сарадњу, бити један од чинилаца који ће утицати на коначну одлуку која мера ће му бити изречена. Такође, малолетнику треба да буде предочено да разговор са водитељем случаја није поверљиве природе, будући да ће подаци које водитељ случаја прикупи бити доступни тужиоцу/судији, његовим родитељима и другим лицима од значаја за поступак који се према малолетнику води. Ако постоје информације о којима малолетник не жели да се изјасни, водитељ случаја то треба да

наведе као напомену. Уколико за то постоје услови, који укључују и сагласност саговорника, препоручљиво је да се направи аудио снимак разговора, који водитељ случаја касније може више пута да преслуша и детаљно анализира добијене податке. Уколико за то не постоје услови, водитељ случаја мора да бележи податке добијене од саговорника, како касније не би заборавио важне информације.

Опсервација малолетника, родитеља и других чланова породице и њихових узајамних релација је једна од важних метода за прикупљање података приликом израде налаза и мишљења. Опсервација омогућава разумевање и формирање хипотеза о ономе што се заиста догађа и зашто се дешава, а значајна је и у циљу провере колико су наше перцепције поуздане и тачне у односу на перцепције других људи и друге доступне информације¹⁶. Посебно драгоцени подаци су они који се добијају приликом **кућне посете**, односно директном опсервацијом услова у којима живи породица малолетника. Неопходно је да се водитељ случаја припреми и за примену ове методе, тако што ће дефинисати елементе који су предмет посматрања и податке унети у унапред креирану табелу опсервације. Уколико постоји могућност препоручљиво је да посматрање обављају две особе, како би водитељ случаја био непосреднији у контакту са малолетником и његовом породицом. Такође, на овај начин постиже се и већа објективност налаза добијеног посматрањем. Код примене ове методе требало би узети у обзир да она свакако има утицаја на понашање онога кога посматрамо, као и на узајамне релације учесника уколико их је више.

Водитељ случаја може, уколико за тим има потребе, да користи и **различите инструменте процене** или да иницира усмерену процену коју ће обавити стручни радник компетентан за примену одговарајућег теста, скале, инвентара личности, упитника и др. При том је значајно да инструменти који се користе одговарају предмету

испитивања. Такође, не би требало изгубити из вида чињеницу да тужиоци и судије немају информације везане за инструменте које користе стручни радници у центру за социјални рад. У том смислу, није довољно навести само назив примењеног инструмента или његову скраћеницу (што је уобичајена пракса у оквиру стручне праксе). Неопходно је навести сврху њихове примене, врсту процене за коју су креирани, као и датум испитивања.¹⁷

Анализа документације у првом реду обухвата различите документе које о малолетнику и/или његовој продици има центар за социјални рад. Веома је важно проверити да ли се они први пут појављују на евиденцији центра или су већ евидентирани и по ком основу (нпр. примењиване мере породично правне заштите, дете са пороблемима у понашању и др.) Осим тога, корисни извори података о малолетнику и породици се налазе и у документацији других служби које су биле или су тренутно у директном контакту са дететом, његовим родитељима и другим значајним особама. Ту се, пре свега мисли, на здравствене установе, школу, спортске организације и др. Податке из документације других релевантних служби водитељ случаја може добити у **разговору са њиховим представницима** или у писаном облику. Представници других служби чије информације или документацију користи водитељ случаја морају бити упознати са сврхом прикупљања података, као и са чињеницом да је поверљивост тих података ограничена.

Да би могла да се уради квалитетна процена неопходно је да водитељ случаја има **податке о томе који ресурси постоје у заједници**, посматрано из угла потреба малолетника и његове породице. То се, пре свега, односи на доступност одговарајућих институција (школа, саветовалишта, спортских организација и сл.); постојање одговарајућих програма за малолетнике и родитеље и др. Основни извор података о доступности постојећих ресурса могу бити

17 Неки од ових инструмената могу се наћи у публикацији *Инструменти процене у социјалној заштити – упитници, скале и технике*, Београд: Центар за примењену психологију, 2010.

протоколи о сарадњи које је центар за социјални рад потписао са различитим институцијама, установама или организацијама.

Да би се обезбедила објективност и поузданост налаза податке би требало прикупљати из више извора и применом различитих метода и техника. Опсег података који се прикупљају у сваком конкретном случају зависи од поступка који се води, конкретних околности и потреба малолетника. Сарадљивост малолетника и његове породице и доступност других извора информација свакако ће утицати на количину и квалитет прикупљених информација.

Налаз и мишљење мора да садржи информацију о изворима података, јер то даје легитимитет прикупљеним и анализираним подацима. Ова информација се наводи у делу који се односи на опште податке, о коме ће више речи бити у наредном поглављу.

5. СТРУКТУРА НАЛАЗА И МИШЉЕЊА

Када је реч **о формату налаза и мишљења, односно о врсти података које треба да обухвати, као и начину на који ће они бити структурирани**, потребно је да обухвати следеће целине:

- **општи подаци**
- **налаз**
- **сумарна процена**
- **мишљење**

Важно је напоменути да нормативни оквир за рад центра за социјални рад даје одређене, прилично детаљне смернице за израду налаза и мишљења¹⁸. Структура у наставку заснована је на тим препорукама и усклађена са предложеном формом и садржајем.

5.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

Општи подаци се, пре свега, односе на **податке о центру за социјални рад, броју предмета и датуму пријема**, као и **назив и седиште суда или тужилаштва, броју предмета и имену и презимену судије/тужиоца који је упутио захтев** (ови подаци се уписују у лево и десно заглавље формата)

Након тога треба навести **о ком поступку према малолетнику/млађем пунолетном лицу је реч**, односно на основу ког захтева се пише налаз и мишљење.

У овом, условно говорећи, уводном делу треба навести **који стручни профили су учествовали у процени**, као и **који извори података и које методе процене су коришћене приликом израде налаза и мишљења**. Наиме, овде је потребно навести да је обављен интервју са малолетником (са родитељем, са чланом породице, са значајном особом/службом), да ли је обављена кућна посета; који инструменти процене су примењени, нпр. која батерија тестова). Такође, треба навести и остале изворе података, као што су: документација центра за социјални рад, налази и уверења других служби, процена потребе за усмереном или специјалистичком проценом и формирањем тима, као и други релевантни подаци.

18 *Čl 62-64 Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad*

5.2. НАЛАЗ

Налаз даје преглед свих релевантних података који се односе на личне податке о малолетнику/млађем пунолетном лицу, о ранијим поступцима центра према малолетнику, податке о идентификованом проблему, опште податке и социо-економски статус породице/породичног домаћинства, карактеристике малолетника/млађег пунолетног лица, податке везане за капацитете родитеља/породице. На основу анализе ових података стручни радник врши процену о којој ће касније бити више речи.

Групе података у оквиру налаза

- Лични подаци о малолетнику/млађем пунолетном лицу
- Подаци о ранијим поступцима центра према малолетнику
- Идентификовани проблем
- Општи подаци и социо-економски статус породице/породичног домаћинства
- Карактеристике малолетника/млађег пунолетног лица
- Капацитети родитеља/породице

Лични подаци о малолетнику/млађем пунолетном лицу

У овом делу представљају се **идентификациони подаци** утврђене на основу ИМКР, личне карте, пасоша или на основу изјаве родитеља (презиме, име родитеља, име, ЈМБГ, датум и место рођења, пребивалиште/боравиште, адреса становања), **контакт телефони** детета, родитеља и других значајних особа и евентуално, **личне особености од значаја за учешће у поступку**, као што су нпр. разумевање службеног језика средине, тежи поремећај говора/глувонемост и др.

Лични подаци

- Презиме, име родитеља, име
- ЈМБГ
- Датум и место рођења
- Пребивалиште/боравиште
- Држављанство
- Адреса становања
- Контакт телефони: малолетника, родитеља, старатеља, друге битне особе.
- Личне особености од значаја за учешће у поступку

Подаци о ранијим поступцима центра према малолетнику

Будући да су подаци о ранијим поступцима центра према малолетнику од великог значаја за процес доношења одлуке од стране правосудних органа, као и да их они, уколико их нема у налазу и мишљењу, могу и накнадно затражити, **препорука је да подаци о ранијим поступцима центра буду саставни део налаза и мишљења.**

Подаци би могли да се дају кроз следеће опције:

- Није био на евиденцији
- Примењиване мере породично правне заштите
- Дете са проблемима у понашању
- Обрађиван по захтеву тужилаштва/суда/суда за прекршаје
(у ком периоду и исход поступка)
- Спровођени васпитни налози
- Спровођена/спроводи се васпитна мера

Идентификовани проблем

У овом сегменту је потребно навести разлог израде налаза и мишљења, кратко образложење садржине захтева од стране тужилаштва/суда, околности случаја.

Оно што је посебно важно нагласити јесте да **стручни радници ЦСР не треба да се баве начином извршења кривичног дела и самим кривичним делом по себи, већ своју пажњу и процену треба да усмере на понашање и доживљавање малолетника током чињења кривичног дела и свим околностима везаним за ситуацију чињења кривичног дела, као и учесталости вршења дела.** У вези са кривичним делом за налаз и мишљење центра за социјални рад је важан податак какав је однос малолетника према учињеном делу, да ли га негира или преузима одговорност, да ли се каје и сл. Стручни радник поставља питање малолетнику како је учинио кривично дело, не због утрђивања «неспорних чињеница», већ да би проценио какву емоцију је вршење кривичног дела изазвало – страх, бес, радозналост, реактивно понашање и др. Такође, за околности чињења кривичног дела важан је податак да ли је оно учињено у групи, да ли је то организована група, да ли је он или неко други главни покретач или је радио самостално, да ли је планирао да учини то дело или није. У вези са тежином кривичног дела, ако је у питању нпр. разбојништво, треба утврдити шта је он радио, како се осећао, шта је мислио, на шта је све био спреман и да ли је свесно ушао у то или се просто „нашао у датој ситуацији“.

Сви ови подаци су важни, јер понашање и доживљавање везани за чињење кривичног дела дају основу за процену ризика од рецидива, а „уклапање“ самог дела у малолетникову личност, начин и организацију његовог живота дају поузданије одговоре шта је права мера, у смислу друштвене реакције, за конкретног малолетника. Такође, за налаз је важан и податак о учесталости чињења кривичних дела – да ли у дужем временском периоду чини кривична дела или је сва дела, или то једно, учинио у једном дану.

Општи подаци и социо-економски статус породице/породичног домаћинства

У овом делу налаза треба приказати **основне податке о свим члановима породице/породичног домаћинства** (лично име, година рођења, занимање, радни статус и др.), као и **податке о њиховим особеностима** уколико их имају (тешка хронична болест, инвалидитет, злоупотреба алкохола или наркотика, криминогено/насилничко понашање и др.).

У овом делу потребно је навести и **податке о условима становања** (величина и опремљеност простора, хигијена, стамбени простор малолетника), као и **податке о приходима** (извор прихода, врста и висина прихода, начин трошења средстава/подмиреност материјалних потреба малолетника).

Карактеристике малолетника/млађег пунолетног лица

Овај сегмент налаза је веома значајан и требало би му посветити пажњу тако да се прикупе релевантни подаци о карактеристикама малолетника, како би се добила свеобухватна слика о његовом функционисању и адекватна полазна основа за процену, на основу које ће се дати мишљење. Подаци се структурирају од општих карактеристика до врло специфичних одлика и понашања која се односе на актуелну ситуацију/проблем и могу се поделити у следеће целине:

- **Рани психо-физички развој** (редослед рођења, превремено рођење, застоји у развоју, развојне сметње, поремећаји и др.)
- **Здравље** (болест, инвалидност, злоупотреба алкохола и наркотика, физички изглед, ухрањеност и др.)
- **Способности:** опште (општа физичка способност, интелектуални капацитети и др.) и посебне (спорт, уметничке склоности и др.)
- **Развој емоција и понашања** (карактеристике емоционалних односа са родитељима, карактеристике односа привржености,

односи са сиблинзима(браћом/сестрама), другим значајним особама, вршњацима, реакције на стрес, прилагодљивост, контрола импулса/ одлике темперамента и др.)

- **Образовање** (постигнућа, изостајања из школе, прекид школовања, специфична интересовања/хобији, слободно време, процењена интелектуална ефикасност и др.)
- **Идентитет** (слика о себи, виђење сопствене личности/самопроцена, начин представљања у друштву, изглед, одевање, припадност групи, заједници и др.)
- **Оспособљеност за бригу о себи** (самозаштитно понашање, вештине комуникације, социјалне вештине, узрасно адекватне вештине решавања проблема, сналажења у новим ситуацијама, самопоуздање, аутономија и др.)
- **Вредносне норме** (одлике моралног развоја)
- **Однос са вршњацима** (припадност групи, изолација, позиција у групи)
- **Историјат антисоцијалног понашања** (присуство проблема у понашању, рано испољено и истрајно антисоцијално понашање, примењени васпитни налози, посебне обавезе, васпитне мере, процењени ефекти на социјалну интеграцију малолетника и др.)
- **Понашање малолетника у поступку** (кооперативан, повучен, у отпору, негира проблеме, агресиван и др.)
- **Однос малолетника према делу за које се терети** (лично виђење проблема, негирање, испољене емоције, кајање, жаљење, присутна емпатија за патњу и повреде оштећених, спремност за преузимање одговорности, понашање након учињеног дела, измирење, накнада штете и др.)

Значајно је нагласити да није неопходно у свакој од целина наводити све карактеристике малолетника, већ само оне које могу бити од значаја у конкретном случају.

Капацитети родитеља/породице

У овом делу налаза стручни радник треба да се фокусира на прикупљање података везаних за: **породичне односе** (релације/интеракција, комуникација, социјална интегрисаност породице, начин решавања проблема/присуство насиља, емотивна подршка, шира породица/природа односа); **карактеристике старања** (капацитети родитеља да осигурају безбедност, основну негу, да пружи емоционалну подршку и топлину/сигурност, стабилност, љубав, поштовање, охрабрење, стимулацију за учење и развој и др.); **васпитни процес** (примењени васпитни стилови, правила, границе, начини дисциплиновања и др.), **став родитеља према проблему детета** (негирање, минимизирање, грубо кажњавање детета, подршка, виђење могућих промена, степен кооперативности и др.)

5.3. СУМАРНА ПРОЦЕНА

Сумарна процена обухвата анализу свих прикупљених података и на основу ње процену проблема и потреба малолетника, процену снага, ресурса у заједници, као и процену ризика.

Процена проблема и потреба малолетника односи се на кључне тешкоће у функционисању са којима се дете суочава (њихова природа, интензитет и трајање), као и развојне потребе на које је потребно одговорити.

Процена снага обухвата процену личних снага малолетника и може се односити на општу и посебну физичку и вољно-мотивациону способност (нпр. за спорт, неке карактеристике личности, интелектуални потенцијали, одлике темперамента, способност решавања проблема, повезаност; кооперативност према социјалним институцијама, капацитети за образовање) и **процену породичних снага**.

Процена ресурса у заједници треба да омогући преглед доступности одговарајућих институција (образовне, здравствене, спортске и др.), доступности програма за малолетнике и родитеље, као и постојање протокола о сарадњи институција у локалној заједници у односу на процењене потребе малолетника.

Процена ризика обухвата две врсте ризика: **ризике који произилазе из карактеристика малолетника** (из његових личних карактеристика, тешкоћа и потреба, из средине - нпр. вршњачке групе и др.) и **ризике проистекле из породичног и родитељског функционисања** (недостатак родитељског надзора, ауторитарни васпитни приступи, телесно кажњавање, родитељи који су душевно оболели или ментално ометени, злоупотребљавају алкохол и/или наркотице, породични и родитељски конфликти, насиље међу супружницима и др.), а све у циљу **процене ризика од поновног вршења кривичних дела**, при чему је потребно направити увид у ефикасност раније примењених облика социјалне заштите као и раније изречених васпитних налога и васпитних мера, уколико их је било.

Сумарна процена

- Процена проблема и потреба малолетника
- Процена снага
- Процена ресурса у заједници
- Процена ризика

5.4. МИШЉЕЊЕ

У овом делу, на основу сумарне процене, водитељ случаја или стручни тим доноси мишљење на који начин се, уз поштовање најбољег интереса малолетника, може остварити циљ примарне социјалне интеграције и превенције асоцијалног и антисоцијалног понашања.

Мишљење мора бити засновано на сумарној процени проистеклој из свих прикупљених података и мора бити конзистентно.

Неопходно је да мишљење садржи све релевантне податке на основу којих би, поред осталог, суд/тужилаштво, могао донети најадекватнију одлуку. Важно је подсетити се да се само васпитни налози експлицитно предлажу, док је у свим осталим случајевима потребно формулисати предлог коришћењем стручне терминологије социјалног рада, а не навођењем конкретне, законом прописане мере, односно кривичне санкције .

6. ПРОЦЕС ФОРМИРАЊА МИШЉЕЊА

Преглед података, односно опис ситуације, дат у делу општих података и налаза који садржи релевантне податке о малолетнику и његовом окружењу, обезбеђује чињеничну грађу, која **је полазна основа за процес формирања мишљења**.

Други корак представља **селекција прикупљених информација**, на основу њихове релевантности у конкретној ситуацији. Након тога следи **анализа**, односно утврђивање односа и веза међу подацима и њихова интерпретација. Анализа обезбеђује одговор на питање шта су узроци настале ситуације и који су њени могући исходи. Другим речима, анализа омогућава разумевање ситуације и формирање аргумената приликом доношења мишљења.

Процена чини трећи корак у процесу формирања мишљења и она је усмерена на извођење закључака након анализе доступних података. Проценом потреба, снага и ризика, као и постојећих ресурса, иде се у правцу формирања мишљења о томе шта представља најадекватнији одговор на потребе малолетника. Процена нам служи да избегнемо грешке приликом одабира мера, услуга или интервенција у раду са малолетником и да пронађемо решење које ће довести до најбољих исхода. Делотворна процена треба да:

- Буде ригорозна, свеобухватна, систематична и транспарентна
- Усмерена на снаге и тешкоће, области у којима треба радити на унапређењу стања
- Заснована на релевантним чињеницама и анализи
- Садржи одговарајуће налазе других стручњака и учесника
- Усмерава ка конкретним, циљаним активностима и унапређењу стања
- Буде отворена за разматрање и промену¹⁹

Уколико су према малолетнику већ предузимане одређене мере или интервенције, у овом делу налаза и мишљења се може навести шта је од тога имало добре ефекте, а шта не, како би се предложило што ефективније интервенције.

Последњи корак у процесу формирања мишљења чини **дефинисање закључака и препорука**, односно образложено гледиште водитеља случаја у погледу наредних корака, решења или мера у вези са малолетником. Када је реч о васпитним налозима водитељ случаја треба, на основу образложене процене података изнетих у налазу, да наведе који васпитни налог (или више васпитних налога) сматра најпримеренијим за датог малолетника. Када се ради о кривичним санкцијама, водитељ случаја не би требало децидирано да наведе коју васпитну меру предлаже, већ да на основу сумарног приказа главних налаза и резултата процене, дефинише шта је најбољи интерес малолетника (нпр. да остане у средини у којој живи уз појачану подршку или да се измести из неповољног окружења и да се укључи у структурирани третмански програм).

Не би требало заборавити да малолетник треба да буде упознат са препоруком коју је дао водитељ случаја и да је пожељно да она буде у складу са његовим гледиштем. У случајевима када није могуће постићи сагласност, стручно мишљење мора да осигура безбедност малолетника и заштиту његових најбољих интереса, без обзира да ли је он сагласан или не са изнетим предлогом.

У уводном делу је већ наглашено да не треба износити закључке и давати препоруке, уколико не постоји довољно основа за то. У таквим ситуацијама водитељ случаја треба да образложи своју одлуку, односно да наведе који кључни подаци су му недостајали за формирање мишљења.

Прикладан закључак има следеће карактеристике:

- разликује чињенице и мишљење
- сажето представља гледиште стручњака, образлаже на одговарајући и поуздан начин
- недвосмислен је и саопштава мишљење на начин који омогућава тачну интерпретацију
- заснован је на поузданим информацијама о случају
- одговарајуће користи истраживања и знања за одбрану мишљења²⁰.

7. ТЕХНИЧКИ АСПЕКТИ ПИСАЊА НАЛАЗА И МИШЉЕЊА

Налаз и мишљење су један од значајних чинилаца на основу којих професионалци из других система стварају слику о запосленима у центру за социјални рад. Због тога је веома важно да осим стручне компетентности, налаз и мишљење одликује **примерен обим, јасна структура и вештина писаног изражавања**.

Добро написан налаз и мишљење је, пре свега, **кратак, јасан и фокусиран**. Водитељ случаја треба да изврши селекцију информација, да редукује сувишне податке и да прикаже чињенице које су од суштинског значаја за формирање мишљења. Неки аутори кажу да налаз и мишљење треба да буде "леп и лак за читање", што значи уредан, са адекватним проредом и фонтом, не претерано дугачак, адекватно структуриран и са нумерисаним одељцима и странама.²¹ Дакле, вештина писаног изражавања подразумева и **познавање правописа**, као и **техничке аспекте форматирања текста** у које спадају

²⁰ Жегарац, 2015

²¹ Ayre, P. Putting it onto paper - Recording and report writing.

избор адекватног фонта, величина слова, нумерација текста и сл.

Јасна структура је посебно важна, јер она обезбеђује да се информације прикажу у оквиру међусобно повезаних секвенци. Неопходно је да се прво изнесу чињенице (у делу општих података и налаза), које се након анализе представљају у одељку сумарне процене. На основу резултата процене у завршном делу се пише стручно мишљење.

Налаз и мишљење треба да представља **кохерентну целину** у којој су делови логички повезани. Подаци треба да произилазе једни из других, да буду хронолошки приказани и каузално повезани. Полазећи од ових захтева приликом процене се не би требало позивати на податке који нису дати у налазу, нити би било корисно давати препоруке пре анализе података.

Вештина писаног изражавања подразумева богатство речника, јасне формулације и адекватну терминологију.

Дужина реченице је важна, с обзиром да су дуге реченице тешке за праћење. У професионалној комуникацији је примереније користити концизне, јасне и кратке реченице. Такође, треба пажљиво бирати речи које ће на најбољи начин описати оно што желимо да кажемо. Треба избегавати понављање истих речи у оквиру једне реченице, као и речи које нису неопходне. Веома је важно да се приликом избора термина одредимо за оне који јасно и недвосмислено изражавају оно што желимо да кажемо. Уколико постоји ризик да се нека информација може и другачије разумети, неопходно је навести шире објашњење шта се под датим термином подразумева.

Требало би избегавати и употребу техничких термина и професионалног жаргона, а нарочито квазипрофесионалних одређења. Једноставан речник је бољи избор приликом писања налаза и мишљења, будући да ће га читати и професионалци из других области који не разумеју ускостручне термине и професионални жаргон. Тако је нпр. примереније рећи да је неко попустљив и толерантан него да је пермисиван. Такође, требало би избегавати

и давање сувише уопштених одређења, које често спадају у тзв. квазипрофесионални жаргон. Написати да неко има неадекватно понашање је непрецизна квалификација, која може указивати на веома широк спектар различитих ствари. Због тога је примереније описати о којој врсти понашања је реч и у којој области функционисања се оно испољава, водећи рачуна да не употребљавамо дискриминишуће термине или етикетирање. Корисно је дакле, подсетити се коме је налаз намењен, односно, да корисници имају право да прочитају шта је о њима написано и из те перспективе формулисати опсервације кроз описе њиховог понашања, а не квалификације.

Неколико питања могу бити од користи приликом писања налаза и мишљења:

- Ко ће читати ове информације?
- Која је сврха прикупљања ових информација?
- Које информације је важно представити?
- Како ове информације утичу на дете/малолетника у поступку?
- Како ће ове информације утицати на дете/малолетника у будућности?
- Како ове информације утичу на родитеље, старатеље и друге професионалце који долазе у контакт с дететом?²²

Приликом писаног изражавања треба избегавати и колоквијалне термине. Свакодневни, неформални начин изражавања није примерен када је реч о писаном документу стручних радника.

Такође, приликом писаног изражавања требало би избегавати скраћенице, јер оне стварају утисак недостатка времена или стрпљења онога ко пише налаз и мишљење (нпр. мал. уместо малолетник). Када је реч о употреби акронима, неопходно је прво навести пун назив, а у загради ставити акроним уз напомену да ће се нпр. у даљем тексту

уместо центар за социјални рад користити акроним ЦСР.

Вештине писања су важне у социјалном раду, јер омогућавају професионалцима да се њихова порука чује јасно, језгровито и да самим тим буде ефективна. Као и све друге вештине и писање извештаја се може унапређивати кроз интеграцију теорије и праксе, као и применом неке од следећих стратегија:

- Упознати се и уклопити свој стил у правила која постоје на нивоу организације, а односе се на структуру, фонт, формат, употребу одређених конструкција и сл – важно је да се таква правила успоставе макар на нивоу службе, ако не у на нивоу читаве организације
- Консултовати релевантну литературу (стручну и у области правописа и лепог писања)
- Примењивати новине које нису биле део уобичајене праксе у писању извештаја, а примећене су као корисне
- Оставити времена да проверите написано – на пример, направити паузу пре поновног читања и финализације документа или читање на глас
- Тражити повратну информацију о написаном, од колега, супервизора и бити отворен за примену корисних савета
- Чувати добре и корисне форме за извештавање или реченичне конструкције – са последњим ипак треба бити обазрив да би се избегла шаблонизација и описивање свих корисника истим речима
- Тражити за приликама за писање – као и свака друга вештина писање тражи вежбу и рутину,
- Подсећати се да квалитет извештаја говори о нивоу стручности особе која га пише, али и нивоу професионалности организације из које долази, и на крају
- Пуно читати, јер се изложеношћу квалитетно написаним текстовима повећава способност вештог писања²³.

8. ФОРМА ЗА ИЗРАДУ НАЛАЗА И МИШЉЕЊА

Форма или формулар за израду налаза и мишљења није прописан. Без обзира на то која врста формулара се користи важно је имати на уму следеће претпоставке:

- И у формулару, као и у тексту треба следити процес приказивања и анализирања информација
- Запис испод сваког подналова у формулару не обезбеђује аутоматски кохерентну процену
- Значајно је водити рачуна о језику – процена треба да индивидуализира, а не да патологизира
- Закони и стандарди се користе у контексту професионалног писаног изражавања (тзв. "мудрост праксе")²⁴

У наставку се налази предлог форме у складу са структуром налаза и мишљења понуђеном у овим смерницама, као и пример попуњеног формулара, односно, налаза и мишљења.

²⁴ Sidel, 2011, према Жегарац, 2015)

ПРИЛОЗИ

Прилог 1. Пример формулара и преглед структуре налаза и мишљења

I Општи подаци			
1.1.	Назив и седиште центра за социјални рад:	1.2.	Назив и седиште суда или тужилаштва:
1.3.	Број предмета и датум пријема:	1.4.	Број предмета и име и презиме судије/тужиоца који је упутио захтев:
1.5.	Поступак према малолетнику/млађем пунолетном лицу, односно захтев на основу кога се пише налаз и мишљење:		
1.6.	Стручни профили који су учествовали у процени:		
1.7.	Извори података и методе процене коришћене приликом израде налаза и мишљења:		
II Налаз			
2.1.	Лични подаци о малолетнику/млађем пунолетном		

	• Презиме, име родитеља, име • ЈМБГ • Датум и место рођења • Пребивалиште/боравиште • Држављанство • Адреса становања • Контакт телефони: малолетника, родитеља, старатеља, друге битне особе. • Личне особености од значаја за учешће у поступку, као што су нпр. разумевање службеног језика средине, тежи поремећај говора/глувонемост и др.
2.2.	Подаци о ранијим поступцима центра према малолетнику
	• Није био на евиденцији • Примењиване мере породично правне заштите • Дете са пороблемима у понашању • Обрађиван по захтеву тужилаштва/суда/суда за прекршаје (у ком периоду и исход поступка) • Спровођени васпитни налози • Спровођена/спроводи се васпитна мера
2.3.	Идентификовани проблем
	• Разлог израде налаза и мишљења, кратко образложење садржине захтева • Околности случаја (како је дело учињено – ситуационо или не, у групи или самостално, која је улога малолетника у чињењу дела и сл; какав је однос према делу)

2.4.	Општи подаци и социо-економски статус породице/ породичног домаћинства
	• Основни подаци о свим члановима породице/ породичног домаћинства (лично име, година рођења, занимање, радни статус и др.) • Подаци о њиховим особеностима уколико их имају (тешка хронична болест, инвалидитет, злоупотреба алкохола или наркотика, криминогено/насилничко понашање и др.) • Подаци о приходима и о условима становања у односу на потребе малолетника
2.5.	Карактеристике малолетника / млађег пунолетног лица
	• Рани психо-физички развој • Здравље • Способности: опште и посебне • Развој емоција и понашања • Образовање • Идентитет • Оспособљеност за бригу о себи • Вредносне норме (одлике моралног развоја) • Однос са вршњацима (припадност групи, изолација, позиција у групи) • Историјат антисоцијалног понашања • Понашање малолетника у поступку • Однос малолетника према делу за које се терети

2.6.	Капацитети родитеља/породице
	• Породични односи • Карактеристике старања • Васпитни процес • Став родитеља према проблему детета
III Сумарна процена	
3.1.	Проблеми и потребе малолетника
3.2.	Личне и породичне снаге
3.3.	Процена ресурса у заједници
3.4.	Процена ризика
IV Мишљење	
Име и презиме водитеља случаја	Име и презиме супервизора
Потпис	Потпис

Прилог 2. Пример попуњеног формулара за налаз и мишљење

I Општи подаци			
1.1.	Назив и седиште центра за социјални рад: Центар за социјални рад Алексинац	1.2.	Назив и седиште суда или тужилаштва: Виши суд
1.3.	Број предмета и датум пријема: ...	1.4.	Број предмета и име и презиме судије/тужиоца који је упутио захтев: ...
1.5.	Поступак према малолетнику/млађем пунолетном лицу, односно захтев на основу кога се пише налаз и мишљење: Поступак према малолетном Петру Петровићу, адреса.		
1.6.	Стручни профили који су учествовали у процени: Социјални радник		
1.7.	Извори података и методе процене коришћене приликом израде налаза и мишљења: Интервју са дететом и члановима породице, анализа документације ЦСР		
II Налаз			
2.1.	Лични подаци о малолетнику / млађем пунолетном		

	- Петровић, Зорана, Петар - ЈМБГ 08.05.199.. - Алексинач - Српско - Мике Аласа 12 - Контакт телефони: Петровић Петар: 063 426 ..., Петровић Зоран 064 428 ... - Нема личних особености од значаја за учешће у поступку
2.2.	Подаци о ранијим поступцима центра према малолетнику
	Петар је други пут у процедури центра за социјални рад, први пут се на нашој евиденцији појављује новембра 2013. год када је вршена процена по захтеву Прекршајног суда због прекршаја из чл.6 ст. 3 Закона о јавном реду и миру. Мишљење Органа старатељства је било да би Петру требало изрећи васпитну меру упозорења и усмерења – судски укор. Мера је спроведена у складу са планом. Према подацима којима располажемо, није било других испада у понашању.
2.3.	Идентификовани проблем

	Петар је учествовао у тучи у којој је нанео лакше повреде другом дечаку због чега је према њему покренут поступак од стране суда. У тренутку извршења дела Петар је био у групи вршњака са којом се иначе дружи, а до туче је дошло након што су се појавила група дечака која је почела да их провоцира. Он наводи да је кренуо са друговима без икакве намере да се туче, да се уплашио када је дошло до конфликта, а посебно када је код оштећеног видео метални ланац и да је то разлог што се тако понео и упустио у физички обрачун, који је исходовао повредама код оштећеног. Посебно наглашене потребе за доказивањем у вршњачкој групи. Свестан је озбиљности ситуације, али наводи да у датом тренутку није правилно расуђивао.
2.4.	Општи подаци и социо-економски статус породице/ породичног домаћинства
	Брак родитеља Петра, Зорана и Соње, заснован је 2000. год. али су пре званичног закључења брака заједно живели од 1997. год. Односи међу Петровим родитељима су складни и функционални. Комуникација је очувана, како на партнерском, тако и на родитељском нивоу. Отац малолетника, Зоран, рођен је 1976. год. у Малом Зворнику, по занимању је електричар, без запослења. Пре пар година је задобио прострелну рану покушавајући да спречи инцидент који се догодио на јавном скупу, што је довело до озбиљнијих здравствених проблема те је предао захтев за инвалидску пензију и очекује решење. Мајка Соња рођена је 1978. год. у Алексинцу, по занимању је трговац, запослена је у бутику. Поред Петра имају још и ћерку Зору рођену 2002. год. која је ученик 6. разреда основне школе, где остварује врло добар успех. Породица живи на напред поменутој адреси у породичној кући која је у власништву Соњиних родитеља, баке и деке Петра, али у засебном домаћинству. Приходи које остварују задовољавају потребе породице.

2.5.	Карактеристике малолетника/млађег пунолетног лица
	Петар је рођен на време, раст и психофизички развој се одвија уредно и без икаквих особености. На нижим календарски узрастима је био изразито живахног и несташног духа што је резултирало повредама и преломима костију услед падова. Складне је физичке грађе, примерене узрасту на коме се налази. Активно се бави спортом, тренирао је фудбал у локалном фудбалском клубу, а и мимо тренинга са друговима из школе и наставником је одлазио рекреативно да игра фудбал. Сада се спрема да крене на посебне тренинге како би се припремио за укључивање у неки фудбалски клуб из више лиге, што му је велика жеља. Породица му пружа пуну подршку у реализацији ове жеље. Интелектуални потенцијали су развијени у мери у којој је то очекивано за године старости. Остварује врло добар успех, што не представља његове реалне могућности, већ степен ангажованости на плану образовања. На вербалном нивоу показује разумевање значаја образовања, што је пре социјално пожељан одговор у датој ситуацији, него његов стварни став по питању образовања. Актуелно је више усмерен на ваннаставне активности, него на школу. Похађа 8. разред основне школе. Социјалне вештине су развијене примерено узрасту, комуникативан је и дружељубив. Приметна је потреба за доказивањем у вршњачкој групи, што је и очекивано с обзиром на карактеристике развојног периода у коме се тренутно налази, али се јавља проблем јер је склон испољавању асоцијалног понашања, како би вршњацима доказао другарство. Слободно време користи по свом нахођењу, одлази у играонице, игра фудбал или се дружи са вршњацима. Има вечерње изласке, време повратка одређују родитељи и примерено је узрасту на коме се Петар налази. Има развијене радне навике, своја задужења у кући извршава одговорно, по наводима родитеља. У вези са кривичним делом због ког се води поступак према њему, Петар прихвата одговорност за своје поступке.

2.6.	Капацитети родитеља/породице
	Односи у породици у којој одраста Петар су стабилни, функционални, прожети позитивном емотивном разменом. Наводе да је здравствени проблем Петровог оца утицао на функционисање породице и односе међу члановима, али да то није у мери која би значајније реметила породичне односе. Родитељи имају разумевања за развојне карактеристике периода у коме се Петар налази и настоје да задовоље његове потребе колико су у могућности, при том обраћају пажњу да то буде у мери која неће компромитовати даљи позитиван развој. Отворени су за сарадњу и спремни да уваже сваки савет или примедбу, а све у циљу подстицања просоцијалног развоја Петра. Отац проводи доста времена са децом будући да није у радном односу. Показује висок ниво објективности у односу на процену понашања своје деце. Како наводи, због онога што се њему догодило, настоји да, кад год му се пружи прилика, укаже Петру на последице које се могу јавити услед ступања у конфликте. Петар наводи да се је са мајком приснији, њој се најлакше поверава и отворенији је у уважавању њених примедби и захтева. Оца означава као строжијег и захтевнијег родитеља. Родитељима је указано на потребу појачаног васпитног деловања и усмеравања Петра у правцу коришћења друштвено пожељних облика понашања у борби за положај у вршњачкој групи, како се овакви испади у понашању не би поновили. Са баком и деком, који станују у истој кући, има добре односе, доживљава их као ослонац и подршку.

III Сумарна процена	
3.1.	Проблеми и потребе малолетника Кључни проблем код Петра проистиче из развојног периода у коме се налази и односи се на поводљивост која је у функцији уклапања у вршњачку групу и тешкоће у контроли понашања, односно, недостатку вештина за друштвено прихватљиво понашање у конфликтним ситуацијама ради доказивања у оквиру вршњачке групе. Развој одговорности за сопствене поступке, као и развој емпатије и конструктивног решавања конфликта, представљају област у којој му је потребна подршка.
3.2.	Личне и породичне снаге Петар је оптималног психо-физичког развоја и редован ученик са мотивацијом за бављење спортом и добрим односима са родитељима и баком и деком, који живе у истом домаћинству. Родитељи отворени за сарадњу и заинтересовани да пруже подршку детету да превазиђе ову кризу.
3.3.	Процена ресурса у заједници У заједници постоје ресурси који би могли бити од користи за развој потребних вештина Петра, као што су организације које се баве друштвено-корисним радом и саветовалиште за младе.
3.4.	Процена ризика Ризик од понављања кривичног дела постоји уколико се са Петром не обави структуриран рад на развоју вештина просоцијалног понашања.

IV Мишљење

Петар је редован ученик, остварује примеран школски успех и активно се бави спортом. Преузима одговорност за учињено дело и изражава кајање. Петрови родитељи су ангажовани и посвећени на плану васпитавања и социјалног усмеравања деце и показују спремност да објективно сагледају Петрово понашање и у односу на то, пруже подршку Петру за превазилажење ове кризе. Уз уважавање карактеристика личности Петра и околности у којима живи, мишљења смо да би у Петровом најбољем интересу било **обезбеђивање структурираног приступа у трајању од 6 месеци, који ће бити усмерен на развој просоцијалног понашања кроз обављање друштвено корисног рада и учешће у активностима социоедукативног карактера усмерених на развој вештина за контролу емоција/ понашања и конструктивно решавање конфликта.**

Име и презиме водитеља случаја	Име и презиме супервизора
Потпис	Потпис

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Alberta Association of Services for Children and Families (2013) Report Writing & Documentation Workshop - Reference Workbook For Facilitators and Participants, <http://www.aascf.com> посећено: фебруар 2017.
- Ayre, P., Putting it onto paper - Recording and report writing. <http://patrickayre.co.uk/documents/Putting%20it%20onto%20paper.pdf> посећено: фебруар 2017.
- Eccles i Erlen (2008) Evidence matters, Social work expertise in the family court – Handbook. Research in practice <https://www.rip.org.uk> посећено: фебруар 2017.
- Jones, G. W. (2006) Working with the Courts in Child Protection, U.S. Department of Health and Human Services Administration for Children and Families Administration on Children, Youth and Families Childrens Bureau Office on Child Abuse and Neglect.
- National Asociation of Social Workers – NASW (2011) Strengthening Your Writing Skills: An Essential Task for Every Social Worker. Washington DC: NASW.
- Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад, Службени гласник РС, бр. 59/2008, 37/2010 и 39/2011
- Радуловић, С., Голић Ружић, М. (уред.) (2016) Смернице за поступање центра за социјални рад у грађанским судским поступцима који се тичу права и интереса детета. Београд: Центар за права детета
- Стакић, Ђ. (2012) Адолесценција и делинквенција – промоција права деце и малолетника у систему малолетничког правосуђа, Приручник за стручњаке у систему малолетничког правосуђа, Министарство правде Републике Србије, International Management

Group.

- Trevithick, P. (2016) Вештине и знања социјалног рада – приручник. Ниш: Универзитет у Нишу.
- Vincent, M.G., Guy S.L. i Grisso, T. (2012) Risk Assessment in Juvenile Justice: A Guidebook for Implementation. Chicago: McArthur Foundation.
- Wilson, S. i Tilbury, C. (2009), Child Protection, in H Cleak (Ur.), Assessment and Report Writing in the Human Services. Melbourne: Cengage Learning.
- Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица. Службени гласник бр.85/2005.
- Закон о социјалној заштити, Службени гласник РС, бр. 24/2011
- Жегарац, Н. (2015). Од проблема до прилика – приручник за вођење случаја. Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Центар за истраживање у социјалној политици и социјалном раду.
- Жегарац, Н., Џамоња Игњатовић, Т. (2010) Инструменти процене у социјалној заштити – упитници, скале и технике. Београд: Центар за примењену психологију.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ЧИТАЊЕ

- Радуловић, С., Голић Ружић, М., Стевановић, И. (2005) Смернице за учешће детета у грађанским судским поступцима и процену најбољег интереса детета. Београд: Центар за права детета.
- Перић, О. (2005) „Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица“, Београд.
- Радуловић, Љ. (2006) „Васпитни налози – алтернатива санкцијама за малолетнике“, Београд.
- Савић, С. (2007) „Ресторативна правда и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица из перспективе судске праксе“, Београд.
- Југовић, А., Жунић Павловић, В. и Бркић, М. (2009) „Социјална заштита малолетних делинквената у транзицијском друштву Србије. Годишњак Факултета политичких наука, Универзитет у Београду Вол. III, број 3, стр 647-664
- Југовић, А. и Бркић, М. (2010) Социјална заштита и превенција малолетничког преступништва: улоге, контроверзе и добре праксе, Годишњак Факултета политичких наука, Универзитет у Београду. Вол IV, број 4, стр 435-454
- Хрнчић, Ј., Џамоња Игњатовић, Т., Деспотовић Станаревић, В. (2010) Деца и млади са проблемима у понашању – услуге и третмани у заједници“, Београд: Републички завод за социјалну заштиту.
- Стевановић, И. (Уред.) (2012) Малолетничко правосуђе у Републици Србији - Зборник радова са Друге годишње конференције Савета за праћење и унапређење рада органа кривичног поступка и извршења кривичних санкција према малолетницима. Београд: Центар за права детета.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

343.148(497.11)(035)

364-3(497.11)(035)

343.137.5(497.11)(035)

НАЛАЗ и мишљење органа старатељства у кривичном поступку према малолетницима : смернице за стручне раднике центара за социјални рад / [смернице приредиле Светлана Живанић, Ива Бранковић, Нада Шарац]. - Београд : Републички завод за социјалну заштиту, 2017 (Београд : Дизајн студио Indesigner). - 52 стр. ; 21 cm

Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 49-50.

ISBN 978-86-88171-16-8

1. Живанић, Светлана [приређивач, сакупљач]

а) Центри за социјални рад - Србија - Приручници б) Малолетници - Кривични поступак - Србија - Приручници

COBISS.SR-ID 237148428

„у набавел
интересу детета“